

Ur *Fjärde internationalen* 1-2/1984

Mohammad Ja'far

De härskande klasserna i arabvärlden på 1970-talet

Följande artikel, publicerad i Khamsin nr 7, var ursprungligen en inledning hållen vid en konferens i London våren 1979. De utvecklingstendenser Ja'far skisserar har inte upphävts även om de delvis har förblivit tendenser. Orsakerna har snarast att göra med styrkeförhållandena mellan de arabiska och sionistiska borgarklasserna, och den senares "vägrarlinje" under Likud; mellan USA-imperialismen och länderna i regionen, samt med religiösa och etniska motsättningar.*

När jag ser tillbaka på den politiska utvecklingen i Mellanöstern under det senaste decenniet, tror jag att det finns en sak som ingen iakttagare skulle bestrida, nämligen den accelererande hastighet med vilken dramatiska händelser, politiska, sociala och ekonomiska, har ägt rum i denna del av världen.

Det är inte bara två större arabisk-israeliska krig, det libanesiska inbördeskriget och den israeliska invasionen i södra Libanon (1978, övers.anm.), som ägt rum sedan 1967. Vi har också sett slutet på pan-arabismen som en politisk kraft av betydelse i arabisk politik samt den palestinska nationalistiska rörelsens uppgång och påföljande urartning. Vid sidan av den ökade förekomsten av alltmer våldsamma arabisk-israeliska konfrontationer, har miljoner människor sett på sina TV-rutor hur en betydelsefull arabisk politiker, från de härskande klasserna, lagt fram villkoren för en slutlig fredsuppgörelse för det israeliska Knesset (parlamentet, ö.a.). Att man har gått från förödelsen år 1967 till ett fredsfördrag mellan Egypten och Israel, i vilket de båda länderna, som varit i krig i trettio år, öppnar sina gränser för fritt utbyte av människor, varor och tjänster – det är otvivelaktigt ett mått på vidden av de förändringar som sker i denna del av världen.

Men lika viktigt som det *faktum* att dessa förändringar skett, är frågan om *vem* som *lett* förändringarna. Jag tror inte man kan ifrågasätta svaret på den frågan. Det är de arabiska härskande klasserna och inte vänstern, eller ens de arabiska massornas kollektiva tyngd, som i första hand är ansvariga för den omvandling som idag sker i regionen. Detta har varit sant åtminstone sedan Oktoberkriget (1973, övers.), och i vissa arabiska länder redan tidigare. Det jag säger kan också sammanfattas så här: Om vi kunde rita upp massornas revolutionära aktivitet i de olika arabiska länderna i ett diagram så skulle kurvan ha vänt någon gång i början av 1970-talet, från att i allmänhet ha varit uppåtgående, till en brant nergång. Och motsvarande kurva för de arabiska härskande klasserna, en som visade i vilken utsträckning de kan forma de samhällen de styr över så som de önskar – den kurvan skulle ha stigit under de senaste åren.

Förändringar av denna storleksordning kräver ett svar från vänstern. De uppträder inte ofta under historiens gång, och det finns definitivt inget som kan jämföras med dem i Mellanösterns historia. Jag syftar inte bara på Sadats initiativ och Camp David-överenskommelsen, utan också på nationalismens tillbakagång som en mobiliserande politisk kraft i regionen, vilket är ett mer allmänt fenomen. Denna visar sig inte bara i den arabiska nationalismens historia, utan också, till exempel, i hur de egyptiska massorna faktiskt välkomnade fredsfördraget.

Det minsta man kan säga är att inget svar har kommit från de traditionella vänster- och vänsternationalistiska organisationerna i arabvärlden. Eller, om det har kommit, så har det

---

* Mohammad Ja'far tillhör redaktionen för tidskriften *Khamsin* som ges ut av socialister från Mellanöstern.

avslöjat dessa organisationers totala och fullständiga bankrutt. Att det libanesiska inbördeskriget urartade till ett sekteristiskt slaktandet mellan folkgrupper, där i sista änden det enda som avgjorde människors liv eller död i händerna på vilken som de deltagande organisationerna har ett muslimskt eller kristet identitetskort – det är Verkligen ett slående uttryck för denna bankrutt.

Ytterligare ett exempel är den kör av rop om ”förrädare” som åtföljde Sadat när han besökte Israel i november 1977, en kör där alla den nationalistiska vänsterns och det palestinska motståndets organisationer överröstade varandra i sina försök att piska upp en stämning av nationalistisk och chauvinistisk hysteri av den mest egenartade typ. Blotta föreställningen att en representant för den härskande klassen i Egypten kunde ”förråda” de arabiska massorna grundar sig förstås på antagandet att det är mer som förenar den arabiska vänstern med dess härskande klasser gentemot den sionistiska staten, än vad som *skiljer* dem. Här har vi ytterligare ett mått på den arabiska vänsterns teoretiska förfall under denna period. I den mån den överhuvudtaget existerar kan den sägas ha kapitulerat fullständigt för regimerna i så kallade vägrarstater som Irak och Syrien.

De arabiska härskande klassernas uppgång under den här perioden, begränsar sig, å andra sidan, inte till det politiska fältet. Oljeprisexplosionen 1973 har skapat *en potential för tillväxt och utveckling som klass för de arabiska borgarklasserna*, som de aldrig haft förut. De arabiska ekonomierna och samhällena, i synnerhet de oljeproducerande, undergår idag en sjudande förändring och omorganisering som, hur man än betraktar den, saknar motstycke i hela deras moderna historia. Det är denna förändring jag skall behandla i fortsättningen av min inledning, men först vill jag göra en sista inledande anmärkning.

Revolutionära socialister i Mellanöstern, och arabiska revolutionärer i synnerhet, står idag inför en stor teoretisk utmaning, för att inte tala om den organisatoriska. De måste avliva spöket av det nationalistiska tänkande som har präglat deras skolning under hela detta århundrade; men de måste också ta itu med *vad som faktiskt håller på att hända i de arabiska samhällena idag*. De arabiska regimerna och härskarklasserna har inte bara framgångsrikt lagt beslag på den traditionella arabiska vänsterns hela ideologiska terräng – jag menar nationalismen – utan håller också på att slå in på en kurs av kapitalistisk utveckling, som inbegriper industrialisering i stor skala i länder som Irak och Algeriet, massiv utveckling av infrastrukturen i Saudiarabien och staterna vid Persiska viken, och ett öppnande gentemot den internationella kapitalistiska marknaden i tidigare avskiljda och nationaliserade ekonomier, som de i Egypten och Sudan. Det finns viktiga skillnader mellan de tre typer av länder som jag just nämnt: oljeproducenter med stor befolkning, glest befolkade oljeproducenter, och slutligen de klassiska efterblivna kapitalistiska ekonomierna i Egypten och Sudan, med stora mänskliga resurser och inga oljeinkomster. Likväl går den allmänna utvecklingen i alla tre typer av länder, i samma riktning *mot starkare och mer djupgående band med världsmarknaden*. För att illustrera detta låt mig kortfattat ta Irak som exempel – denna stora bastion för antiimperialistisk retorik och tidigare ledande medlem av ”vägrarfronten” mot Sadat och det egyptisk-israeliska fredsfördraget.

Om vi betraktar Iraks utrikeshandel från 1972 till 1974 finner vi att Sovjet föll från första till sjunde plats bland leverantörerna till den växande irakiska marknaden. Under samma period fyrdubblades Japans export till Irak, och intog förstaplatsen, medan Västtyskland femdubblade sin export. Idag kommer till och med hälften av Iraks inköp från imperialistiska länder.

Den algeriska regimen är i en snarlik situation. Mellan 1973 och 1977 ökade USA:s export till Algeriet från 160 miljoner dollar till 380 miljoner, medan den amerikanska importen av algerisk gas och olja steg från 200 miljoner dollar till 2.200 miljoner. Samtidigt minskade den

sovjetiska exporten till Algeriet, som bara ökat i blygsam utsträckning mellan 1973 och 1976, i absoluta tal 1977.

Sadat – en föregångare för de arabiska härskande klasserna

Vad är då den huvudtes jag driver? Jag skulle sammanfatta den så här. För att man verkligen skall förstå en händelse som Sadats fredsinstitutiv – vilket jag anser vara den i särklass viktigaste utvecklingen på den arabiska politiska scenen på mycket länge – måste man placera den i ett vidare sammanhang av de sociala och ekonomiska förändringar som pågår i Mellanöstern idag. Ursprunget till institutivet och fredsfördraget kan mycket väl ligga i den egyptiska ekonomins speciella krisförhållanden och den tvingande pressen på den egyptiska härskande klassen att finna åtminstone några delvis och tillfälligt lindrande medel för att mildra den verkliga faran för social och ekonomisk kollaps i Egypten. Men icke desto mindre är förgreningarna av *den process Sadat har startat regionala och internationella i sin omfattning*. De kommer oundvikligen att dra med sig andra arabiska regimer under de kommande åren. Jag är beredd att förutspå att Sadat har givit signalen till början på slutet av en epok i arabisk politik som började med upprättandet av staten Israel 1948, och att de övriga arabiska härskande klasserna under de kommande åren kommer att lära sig inte bara att leva med detta faktum, utan också att kopiera det i olika grad och beroende på omständigheterna i olika länder. Fronten av vägrarstater kommer inte att kunna hålla samman eller att uppnå särskilt mycket med sin bojkott av Egypten, och Saudiarabien kommer om det kniper inte att undanhålla bistånd från Sadat som de har hotat att göra.

Naturligtvis skall det jag har sagt inte tolkas som att de arabiska härskande klasserna gradvis kommer att göra sig av med nationalismens och national-chauvinismens ideologiska vapen. Detta har visat sig vara mycket värdefullt för att hålla tillbaka och slå mot massrörelsen. De kommer att fortsätta att använda detta vapen i sina attacker på varje inre hot som kan komma att uppstå. Men vad jag säger är att det ligger i de arabiska borgarklassernas objektiva intresse att uppnå någon form av ”lösning” på den arabisk-israeliska konflikten *för att främja deras egna ekonomiska och sociala utveckling som härskande klasser*, med realistiska och växande möjligheter för en fortsatt och accelererad kapitalackumulation. Jag tror att, ur den här synpunkten, kommer historien att finna att Sadats största bedrift var att han, oavsett vilka skäl han haft, uppträtt som föregångare i denna process.

Vilka är argumenten för den tes jag lägger fram? Jag skall ge sex argument.

En enorm överföring av penning-resurser

Först är det viktigt att lägga märke till att den imperialistiska bourgeoisin, speciellt den amerikanska, har försvagats märkbart under det senaste årtiondet, om man jämför med den ställning av total dominans som den åtnjöt strax efter andra världskriget. Andra imperialistiska borgarklasser, i Japan och Västeuropa (i synnerhet den västtyska borgarklassen) har börjat att på allvar urholka den hegemoni som amerikanerna åtnjöt så länge. Viktigare än detta är emellertid vad den koloniala revolutionen utträtt sedan andra världskriget, och i synnerhet den vietnamesiska revolutionen, som har åsamkat den amerikanska härskande klassen det första militära nederlaget. Den fortsatta krisen i det amerikanska politiska systemet och dess oförmåga att reagera på en hel serie av händelser under 1970-talet måste i första hand tillskrivas detta historiska resultat som den vietnamesiska revolutionen uppnått. Slutligen är den stegrade kampberedskapen hos arbetarrörelsen inom de imperialistiska länderna en allt viktigare faktor som utan tvivel begränsar den imperialistiska bourgeoisins manöverutrymme.

Denna försvagning av de imperialistiska härskande klasserna och deras minskade förmåga att intervensera utomlands har skapat ett vakuum, som på flera håll i världen varit *till fördel för borgarklassen i många av de före detta koloniala och halv-koloniala länderna*.

Denna allmänna tes förefaller mig knappast någonstans vara mer tillämpbar än när det gäller de oljeproducerande staterna. Av de båda skäl jag just givit, och av orsaker som har med oljans speciella roll i världsekonomin att göra, har det skett *en enorm och makalös överföring av penningresurser rå i ekonomierna i Mellanöstern*, genom oljepris-explosionen i mitten av 70-talet.

De senaste årens ökning av oljepriset representerar naturligtvis inte en ökning i produktionskostnaden för denna vara. Vad de innebär är *en överföring från världens samlade mervärde från den imperialistiska bourgeoisin till de arabiska härskande klasserna*. Omfattningen av denna överföring saknar motstycke i imperialismens historia. För att nämna bara några siffror: Medan Saudiarabiens oljeinkomster 1960-1970 uppgick till totalt 7,7 miljarder dollar, uppskattar MEED att dess intäkter 1973-83 kommer att nå 178 miljarder dollar. Om man tar alla de större arabiska producenterna så når, enligt samma uppskattningar, den totala förväntade oljeintäkten för 1973-83, 459 miljarder dollar. Intäkterna enbart för 1974 uppgick till 50 miljarder – en ökning med 290 procent jämfört med 1973. Tar man samtliga OPEC-länderna steg deras sammanlagda intäkt från 8 miljarder dollar 1970 till mer än 105 miljarder!

Vilket mått man än mäter med, så är detta fantastiskt stora summor. Man får en känsla för hur stor denna överföring av resurser till de härskande klasserna i de oljeproducerande länderna är genom Michael Fields beräkningar, som grundar sig på siffror från **The Economist**. Enligt dessa skulle enbart Saudiarabiens och Kuwaits inkomster 1974 gjort det möjligt för dem att köpa:

Alla företag på världens större aktiebörser inom ungefär	25 år
Alla privata förmögenheter i Storbritannien på	25 år
New York börsen på	10 år
Alla brittiska industriella tillgångar på	10 år
Alla centralbankers guld å 170 dollar/uns på	5 år
Alla USA:s direktinvesteringar utomlands på	3 år
IBM på	7 mån
Exxon på	4 mån
BP på	3 v
ICI på	18 dgr
Bank of America på	16 dgr
British Leyland på	30 tim

Inte ett kuriosum-fenomen

Den *andra* omständigheten jag vill rikta er uppmärksamhet på, är att det är fel att betrakta denna resursöverföring som ett kuriosum, av samma typ som en guldrusch, där snabbt uppväxande städer inom en mycket kort tid kommer att reduceras till spökstäder.

De två massiva prishöjningarna 1973 kom som kulmen på en process, vilken kan sägas ha startats med själva bildandet av OPEC 1960, och mer precist med Teheran och Tripoli överenskommelserna 1971. Dessa resulterade i höjningar av oljepriset som var det första tecknet på en framflyttande historisk förändring av styrkeförhållandena mellan oljebolagen och de imperialistiska regeringarna å den ena sidan och de härskande klasserna som regerar OPEC å den andra.

Ännu viktigare är att de flesta studier över Västvärldens beroende av oljeenergi under det kommande decenniet och av strukturen på världens efterfrågan och tillgång på olja, som gjorts sedan 1974 är eniga på följande punkter:

1. Att i synnerhet de arabiska oljeproducenterna kommer att spela en alltmer central roll när det gäller att möta de utvecklade kapitalistiska ländernas efterfrågan på energi, trots att nya fält, som Nordsjön, öppnas.

2. Att Saudiarabien och Golf-staterna kommer att spela en ännu mer framträdande roll bland de arabiska länderna, tack vare den enorma storleken på deras reserver.

Helt nyligen har också uppskattningarna av Iraks reserver höjts betydligt.

Den nya arabiska bourgeoisie

Det *tredje* argumentet till stöd för mitt påstående gäller hur denna resursöverföring bidrar till formeringen av en nu kraftigt utvidgad generation av arabiska utsugare, affärsmän och kapitalister. Antalet små- eller mellan- och storborgare i arabvärlden ökar och omfattningen av deras verksamhet har också ändrats kvalitativt. De ökade oljeintäkterna gav naturligtvis upphov till en enorm utvidgning av handeln med de imperialistiska länderna. I alla de arabiska oljeproducerande länderna tog detta formen av en massiv ökning av statsutgifterna, av investeringar i infrastruktur (hamnar, vägar, telekommunikationer, kraftverk, nya städer och så vidare) och aktivt statligt stöd för tillväxten av en privat kapitalistisk sektor. Statliga anslag till nya projekt och kontrakt är det som i grunden underlättar framväxten av nya och kvalitativt annorlunda härskande klasser i arabvärlden. Den exakta formen som framväxten av de nya borgarklasserna i Mellanöstern tar varierar emellertid starkt från land till land.

De omfattande nationaliseringarna i Irak på 60-talet, som följde det egyptiska exemplet, resulterade, exempelvis, i att all ekonomisk makt koncentrerades i statens händer. Alla de nya stora investeringarna i gruvor och industri (i synnerhet i petrokemisk industri och byggmaterial) görs idag av Iraks Allmänna Industriella Organisation. Detta är det organ som skapades på 60-talet genom att de dåvarande största 27 företagen nationaliserades. Partihandel, försäkringsbranschen, och naturligtvis bank- och kreditväsen, kontrolleras alla av staten.

Vad som i grunden har ägt rum i Irak är därför en politisk och ekonomisk ersättningsprocess, där staten träder in för den inhemska kapitalistklassens räkning – den klass i vars historiska intressen den idag agerar.

Trots sitt växande teknologiska beroende av de imperialistiska länderna har Irak, till skillnad från Egypten, indirekt infört ”den öppna dörren” politik gentemot imperialismen. Detta kan förklaras av det mycket enkla skälet att landet ännu inte behöver utländska investeringar eller ytterligare utländsk valuta. Faktum är att Irak, liksom Libyen, åtnjuter en otillgänglig finansiell självförsörjning. De ger varken upphov till ett överskott som Saudiarabien, eller har behov av att låna på världens penningmarknader, som till och med Iran och Algeriet tvingats göra på senare år. Likväl finns det, som vi sett när vi betraktat den iranska ekonomin, en omisskännlig trend bort från band till Östblocket och mot de imperialistiska länderna. Det sätt på vilket privat ackumulation utvecklas i ett oljeproducerande land som Irak, med nästan total statlig dominans över ekonomi och industri, kännetecknas därför av:

1. Korruption, mutor, stöld och lagvrängande av alla upptänkliga slag, som sker genom baathpartiets byråkrater i privilegierade ställningar i statsapparaten. Idag är korruptionen ett allt genomträngande, iögonfallande fenomen i det privata och offentliga livet i alla oljeproducerande länder. Det är ingen tillfällighet att den spelade en så stor roll i händelserna i Iran förra året (1978) och var en viktig faktor i störtandet av shahen. Korruptionen är den främsta mekanismen i den process av privat, ”ursprunglig” ackumulation som ännu, i ett land som Irak, inte har omsatts i privata kapitalistiska investeringar i stor skala.

2. Statliga kontrakt till lokala företag, särskilt i bygnadssektorn, och generösa anslag med utmärkta kreditmöjligheter för små investerare som försöker starta små till medelstora

moderna tillverkningsanläggningar inom livsmedelsindustri, byggnadsmaterial och alla sorters konsumtionsvaror. Politiken har i allmänhet sökt uppmuntra den privata sektorn att växa, men endast till en given storlek, medan alla storskaliga industriella investeringar än så länge lämnats i statens händer.

I Golf-staterna, i synnerhet Saudiarabien och Kuwait, har formeringen av en verklig ny arabisk bourgeoisie – till skillnad från att bara bygga grunden och förutsättningarna för dess framtida framväxt i stor skala som i Irak – gått mycket längre. Traditionellt har oljeintäkterna på den arabiska halvön fördelats bland de härskande på följande sätt:

1. Understöd som utbetalas regelbundet till medlemmar av och släktingar till den härskande familjen. Distributionskanalerna och normerna för hur mycket som betalades ut och till vem följde noga släktskapsförhållandena. I Saudiarabien, till exempel, fick mer än 500 prinsar inom al-Saud familjen regelbundet denna sorts betalningar på 50- och 60-talen, och måste i sin tur lämna understöd och betalningar till underordnade släktingar, och så vidare.
2. Markspekulation, som aktivt uppmuntras av de lokala myndigheterna och ministerierna för offentliga arbeten i de olika Golfländerna.
3. Handel och köpenskap, baserade på import-agenturer och på monopol över försäljningen av västliga konsumtionsvaror. Det är så som t ex familjen `Ali-Reza' har gjort enorma vinster på sitt monopol över försäljningen av Fords och Westinghouses produkter. De blev de första saudiska miljonärerna utanför den styrande familjen. Man kan ge andra exempel: släkten Olayan, Yateems (Bahrein) och, bland de mer traditionella redarfamiljerna i Golf-området, Sharbatlys, bröderna Rajhi och många andra. Detta är metoderna med vilka rikedomar ”ursprungligen” ackumulerades i privata händer, redan före oljeprishöjningarna 1973. Det gäller inte bara i Golfstaterna utan även i Egypten, Syden och Irak före 60-talets nationaliseringar.

Idag håller situationen på att förändras. Medlemmar av familjer vars förmögenheter har ett sådant ursprung finns nu i stadiga företag, bankväsende, investeringar, byggbranschen och t o m industrin. De utgör kadrerna i en ny, modern och mycket mer sofistikerad härskande klass, vars inflytande just börjar göra sig märkbart, inte bara i arabiska angelägenheter, utan i världsskala. Jag skall ge två exempel på denna typ av storskalig modern kapitalist. Omfattningen av deras ekonomiska aktivitet har föga likhet med de traditionella borgarklasserna i koloniala och semi-koloniala länderna,

Adnan Khashoggi är en Saudisk affärsman som – på mindre än tio år – har gjort sig en privat förmögenhet som uppskattas till 400 miljoner dollar. Enligt egen uppgift, startade han som ”försäljningsrepresentant” för en lastbilsförsäljning till den saudiska staten. Efter dessa inledande affärer har Khashoggis investeringar samlats under ett paraply-bolag i Luxemburg, som heter Triad Investment Holding Corporation. De cirka femtio företag som ingår i Triad har en stor del i kontrollen över el och över byggnadsmaterial i Saudiarabien; försäkringsbolag i London, fastighetsintressen i Frankrike och Tyskland, slakteri i Brasilien, möbeltillverkning i Libanon, bankverksamhet i Kalifornien, godstransport i staten Washington, rancher i Arizona. Khashoggi strävar efter att skapa det första arabiska multinationella konglomeratet. 1974 organiserade han ett lån på 200 miljoner dollar från ett konsortium av internationella banker, för investeringar i Sudan. Vidare tog Khashoggi initiativet till och backade upp ortprojektet i pyramidområdet nära Kairo, i samarbete med Southern Pacific Properties och med Sadats personliga stöd. Detta speciella projekt var av central betydelse för att den egyptiska regimen skulle anse sig kunna hävda att dess ”infatih”-politik, för att uppmuntra arabiskt och utländskt kapital att komma till Egypten, var framgångsrik. Emellertid växte kritiken starkt under de följande åren, och regimen var tvungen att bryta sina löften till Khashoggi.

Ett annat intressant exempel är Mandi al-Tajir. **Business Observer** uppskattar att han är värd den fantastiska summan 4 000 miljoner dollar, och han kan vara en av de rikaste männen i världen. Hans investeringar sträcker sig över hela klotet, från Persiska viken till stora gruvföretag i Afrika, fastighetsinvesteringar i Västeuropa och Latinamerika, och storskalig handel med diamanter och ädelstenar. Mer än trettio banker sysslar uteslutande med hans investeringar, och enligt en rapport i samma **Business Observer**, kan han med en dags arbete vid telefonen få ihop ett lån på cirka 1 000 miljoner dollar.

Exemplen Khashoggi och Tajir riktar strålkastaren mot en aspekt av framväxten av 1970-talets generation av arabiska utsugare, som är helt ny i regionen och kan få långtgående följder. När kapital av arabiskt ursprung når upp i de verkligt höga divisionerna, så som det gjort under detta årtionde, så vill det av nödvändighet verka och fortsätta att expandera i internationell skala. De enskilda arabländernas, i synnerhet Golf-staternas, gränser och ekonomiska horisonter är helt enkelt för snäva för fortsatt ackumulation när vi talar om summor i den här storleksordningen. Till och med arabländerna som grupp visar sig idag, givet den politiska instabiliteten i området, vara en alltför begränsad ekonomisk arena.

Arabiskt kapital behöver fred

Mitt *fjärde* argument för tesen att det egyptisk-israeliska fredsfördraget innebär början på en helt ny epok i arabisk politik och skulle kunna sätta igång en process av anpassning mellan de arabiska och israeliska härskande klasserna, om man utesluter en större internationell kris under den kommande perioden, är följande: En betydelsefull förändring av de villkor som gäller för kapitalackumulation i den arabiska världen, som i slutänden skulle göra det möjligt för de arabiska härskande klasserna att nå utöver gränserna och begränsningarna för deras existerade ekonomier, en sådan förändring förutsätter nödvändigtvis att de kan finna en lösning på det "problem" de står inför: de upprepade krigen med den israeliska härskande klassen. Jag tror att detta är avgörande för att man skall förstå varför de arabiska härskande klasserna i allmänhet har varit mer eller mindre villiga att nå en uppgörelse med den sionistiska staten, från det att Nasser accepterade Rogers fredsplan 1970 fram till Sadats initiativ i november 1977 och Camp David-avtalet. Till och med Oktoberkriget 1973 betraktades av de egyptiska och syriska härskande klasserna som ett "krig för fred". Med andra ord: Ur de arabiska borgarklassernas synpunkt krävs en "lösning" på den arabisk-israeliska konflikten för att främja deras egen utveckling som utsugande klasser.

Men detta argument har en sida till. Det är lika sant att de arabiska regimerna *tidigare dragit, och i stor utsträckning fortfarande drar nytta* av det fortsatta förvärrandet av den arabisk-israeliska konflikten. De drar den största fördelen av att utnyttja denna yttre konflikt för att leda den inhemska massrörelsen och klasskampen in på ett stickspår. I detta avseende är de naturligtvis i exakt samma situation som den sionistiska härskande klassen. Här måste emellertid en viktig reservation göras. De härskande klasserna gynnas av ett fortsatt krigstillstånd mellan sina nationer, endast så länge de är svaga eller upptagna med att avleda och krossa den inhemska oppositionen. (Detta gäller inte för territoriell expansion som skäl för fortsatt krigstillstånd – ett skäl som må ha giltighet för Israel, men definitivt inte för de arabiska regimerna). Men så är inte läget idag i Mellanöstern. Tvärtom har de arabiska härskande klassernas potential för ekonomisk och social utveckling aldrig varit större än den är idag, och den inhemska oppositionen mot deras styre har tyvärr aldrig varit svagare. Under sådana förhållanden är en fortsatt skärpning av konflikten med den sionistiska staten inte nödvändigtvis i de arabiska regimernas intresse. Däremot är det än mer tydligt att det blockerar omvandlingen av deras nyförvärvade penningrikedom till solitt, pålitligt och långsiktigt värdeproducerande kapital, baserat på de inhemska arbetarnas arbete.

Hur kommer oljedollarna att investeras?

Mitt *femte* argument hänger nära ihop med det föregående. Det har blivit en journalistisk banalitet att tala om Golf-staternas överskott på oljedollar. Vad är det man talar om när man hänvisar till dessa överskott? I huvudsak talar man om den del av oljeinkomsterna som är kvar i privat och offentlig arabisk ägo, efter att man dragit ifrån allt som konsumeras, importeras, investeras och läggs på hög i de arabiska länderna. Detta är, som bekant, stora summor. Det har uppskattats att det överskott av oljedollar som ägs av arabiska regeringar (i synnerhet i Golf-staterna) 1980 kommer att uppgå till minst cirka 250 miljarder dollar. Detta är, för att se storleksordningen på summan, mer än hela världens penningreserver var 1976!

Den för vårt argument intressanta frågan är: Hur används dessa överskott idag av de som kontrollerar dem? Jag tänker inte ta upp tid med siffror, utan jag skall bara sammanfatta de två viktigaste punkterna vad gäller det allmänna mönstret för arabiska investeringar utomlands.

1. Sedan 1974 har det funnits en stadig och etablerad tillväxttendens för långsiktiga investeringar allmänt. Det inbegriper bolagsaktier och fast egendom. Detta är för tillfället mer uttalat i den privata sektorn, men kan urskiljas även allmänt. Till exempel kan man visa att även de finansiellt konservativa arabstaternas investeringar i amerikanska värdepapper, fast egendom och andra långsiktiga projekt, har mer än tredubblats i absoluta tal mellan 1974 och 1976, trots nedskärningar i det årliga överskottet på oljedollar. Faktiskt har den andel av det årliga överskottet som utgörs av långsiktiga, icke-likvida investeringar stigit från 25 procent 1974 till 50 procent 1976. Detta inbegriper lån till asiatiska och afrikanska länder, av vilka det mesta går till produktiva investeringar i form av joint-ventures. Ett intressant exempel på ett sådant joint-venture är den kuwaitiska investeringen i det sudanesiska sockerproduktionsprojektet Kenana. Det uppskattas till en miljard dollar och är ett av de största i världen i sitt slag. Denna gigantiska plan drogs upp och administrerades av Lonrho-gruppen, i vilken arabiska intressen ingår. Betydelsen av en sådan trend mot långsiktiga stabila investeringar är att *den bekräftar att en ny generation av kapitalistiska storföretag håller på att växa fram i Mellanöstern*. Dessa är inte bara intresserade av att klippa kuponger, ta upp räntor och arrenden och vara hyllade godsägare, utan också att få kapital att växa i vinstgivande affärsföretag.

2. Den andra viktiga iakttagelsen som bör göras gäller särskilt det överskott på petrodollars som de oljeproducerande staterna äger utomlands. Här lägger vi märke till att dessa statsägda överskott, trots de tendenser vi nyss noterat, *till övervägande delen fortfarande befinner sig i likvid form*, däri inbegripet stora tillgångar på bankkonton. Vad detta visar oss är att de politiska ledarna i de oljeproducerande arabregimerna *ännu inte har bestämt sig för den slutliga användningen av det överskott de förfogar över*. Många viktiga frågor står fortfarande öppna. Det gäller i vilken utsträckning de imperialistiska ekonomierna, i synnerhet USA:s, återhämtar sig; lönsamheten i den amerikanska industrin och svårigheten att tränga genom dess etableringshinder; utsikterna för en fredsuppgörelse i Mellanöstern och de ekonomiska följdverkningar den kan få; hur de skall bevara realvärdet av sina överskott, trots inflationen; hur man skall skapa en "reserv" att ha när oljan på lång sikt tar slut; och slutligen den tvingande nödvändigheten av att tuveckla den ekonomiska och finansiella sakkunskap som behövs för att verkligen förvalta överskottet, inklusive behovet av att experimentera och "känna sig fram" bland möjligheterna på världsmarknaden.

Att det trots den växande tendensen till långsiktiga investeringar fortfarande finns stora oljedollar-överskott i form av likvida tillgångar, reser oundvikligen frågan om vad som till slut skall ske med dessa tillgångar. Idag ligger de i västliga banker och äts upp av inflationen; och det vet de arabregimer som kontrollerar dem. Men det finns mycket påtagliga problem med hur man skall använda dem, och Golf-staternas ledare vet att den extrema efterblivenheten i deras samhällens ekonomiska struktur gör dem oförmögna att absorbera dessa summor.

Vidare finns det problem vad gäller avkastning och etableringshinder, när det gäller de imperialistiska ekonomierna. Sa vad kommer till sist att ske med dessa resurser?

Frågan kan inte ges ett definitivt svar idag. Ekonomi och politik är inga exakta vetenskaper, och vid varje steg finns en rad olika valmöjligheter. En sak kan emellertid sägas. De arabiska härskande klasserna är medvetna om att det tillfälle de besitter, som har skapats av de speciella omständigheter som gäller för oljerikedomar, har en ände. Kommer de att försöka ta vara på detta tillfälle genom att bygga en social bas för sig i sina egna samhällen, och omvandla sin penning-rikedom till mer stabila långsiktiga investeringar som baserar sig på arbetskraften hos deras egna arbetare? Detta är en fråga som de säkerligen debatterar med varandra idag.

Ny typ av industrialisering

Det *sista* argumentet jag vill lägga fram till stöd för min tes, är i vissa avseendet det viktigaste. Det gäller karaktären av den industrialiseringsprocess som för närvarande pågår i de oljeproducerande arabländerna. Kort sammanfattat är argumentet – som jag har utvecklat utförligt i **Khamsin 4** – följande.

Sedan 1973 har i alla oljeproducerande länder, delvis med undantag för några av de extremt underutvecklade Golf-staterna, skett en kvalitativ ökning av de resurser som faktiskt använts till industriella investeringar. Detta är ett oemotsägbart och lätt dokumenterat faktum i länder som Algeriet, Irak och Saudiarabien. Denna industrialisering har en annan karaktär än tidigare generationer av industrier i arabvärlden i fyra avseenden:

1. Varje nytt projekt tenderar att vara oerhört stort, när man ser till den ursprungliga investering som krävs för att sätta igång det. Åtminstone står deras storlek inte i någon som helst proportion till den existerande industristrukturen eller till vad som brukade anses stort i de arabiska länderna fram till början av 70-talet.
2. Sedan 1973 har de i huvudsak importerats från de imperialistiska länderna medan på 60-talet många arabländer utvecklade förbindelser med Sovjetunionen, vilket hjälpte dem i deras industriella utveckling.
3. Projekten är i allmänhet starkt kapitalintensiva. (I synnerhet den petrokemiska industrin, som är bland de mest kapitalintensiva av alla branscher.) Det innebär att det behövs ett relativt litet antal högt kvalificerade arbetare för att driva dem. Å andra sidan behöver de omges av en utvecklad och sofistikerad modern infrastruktur för att kunna drivas med vinst. Detta innebär en stor och specialiserad icke-produktiv personal av "service"-typ (inspektörer, ingenjörer, administratörer, tekniker, reklam- och marknadsföringspersonal osv) Förutom att sådan specialiserad arbetskraft ännu inte finns i arabländerna, så är infrastrukturen i dessa länder, trots flodvägen av investeringar på senare tid, helt enkelt inte tillräckligt utvecklad för att man skall kunna installera så kapitalintensiva industrier, än mindre driva dem med vinst. Av alla skäl kräver driften och underhållet av dessa industrier en mycket djupare långsiktig förbindelse med de imperialistiska företag som har producerat och kan underhålla dessa anläggningar.
4. En mycket stor andel av dessa projekt är exportorienterade, i synnerhet i Golf-staterna, men också i tätbefolkade länder som Algeriet och Irak. Det innebär att: (a) Industrialiseringen binds medvetet till de villkor som råder på den kapitalistiska världsmarknaden; (b) att en av de stora uppgifterna vid industrialisering av efterblivna ekonomier – utvecklingen av en inhemsk marknad – återigen bromsas; och följaktligen (c) tenderar industrialiseringen starkt att begränsas till problemet hur man helt enkelt skall kunna ersätta oljeintäkter med andra inkomster i utländsk valuta (till exempel från raffinerad olja och andra petroleum produkter).

I ett mycket viktigt avseende kan man alltså säga att medan denna industrialisering syftar till att upprätta en ekonomi som inte är helt formad av råolja-intäkter, så återskapar den i själva verket villkoren för att bibehålla den nuvarande strukturen – fast på en högre nivå mer i samklang med senkapitalismens struktur.

Detta är drag hos den nya generationen av industrier i arabvärlden. De uppstår ur kombinationen av förhållanden i en extremt efterbliven ekonomi inom ramen för en konkurrens som gör det nödvändigt att införskaffa den mest avancerade industriella utrustning som de imperialistiska länderna har kunnat producera. I denna mening styrs industrialiseringsprocessen av lagen om ojämn och kombinerad utveckling. Den kapitalistiska logiken bakom investeringarna är i sista änden nödvändigheten av att maximera ackumulationstakten för det bytesvärde som uppkommer ur kapitalisering av oljeinkomsterna, för att oljeinkomsterna slutligen kommer att vara uttömda. I huvudsak drar de härskande klasserna i de oljeproducerande länderna fördel av en vinst som av en tillfällighet faller ner i händerna på dem, under en viss tid, för att ordna det så för sig att deras ekonomiska och politiska maktbas inte vittrar sönder då oljeintäkterna börjar sin oundvikliga nedgång.

Vad som sägs är därför att 70-talets industrialisering i nästan alla arabiska länder, mer än vid något tillfälle i det förflutna, är integrerad i den kapitalistiska världsekonomin, och är beroende av friska ekonomiska och politiska relationer till de imperialistiska länderna. Det är ju dessa som är de främsta leverantörerna av maskineri, teknologi och den högt kvalificerade arbetskraft som är så ivrigt eftersökta i de arabländer som håller på att industrialiseras.

Det måste understrykas att när man talar om en kraftig höjning av industrialiseringsnivån i arabländerna, så är det i jämförelse med de mycket blygsamma industrier som redan finns där, sedan tidigare årtionden. Det är bara *i förhållande till deras egen efterblivenhet* man kan tala om en ”enorm” expansion av industri-investeringar som otvivelaktigt kommer att skaka om – och faktiskt redan håller på att i grunden skaka om – den traditionella icke-industribaserade sociala strukturen i Mellanöstern. Vidare sätter själva karaktären av en industrialisering som pågår i de oljeproducerande länderna gränser för hur långt den kan utvecklas. Detta visar också de svårigheter och flaskhalsar som i framtiden otvivelaktigt kommer att orsaka mången social och politisk kris. Tiden tillåter mig inte att gå in på dessa frågor nu, men de kan utvecklas mer i diskussionen. I min gamla artikel i Khamsin har jag behandlat dem mer utförligt.

Avslutningsvis vill jag göra ett sista påpekande. Jag menar inte att de sex argument jag har radat upp till stöd för min tes räcker för att verkligen *bevisa* den. Förvisso inte. Däremot tror jag att argumenten starkt talar för det påstående jag lagt fram och den troligaste riktningen för den politiska händelseutvecklingen i Mellanöstern under epoken efter Camp David. Det är förutsägelser på mycket lång sikt vi diskuterar. Ett direkt *bevis* är knappast möjligt på detta stadium, eftersom vi talar om tendenser som skulle behöva många år för att utveckla sig, och drar ut de möjliga följderna av det som nu händer i Mellanöstern. Ännu har inte tillräckligt många hårda fakta samlats för att vi skall nå fram till ett slutgiltigt utlåtande.

I vilket fall, om de argument jag lagt fram uträttar något så är det detta: de drar verkligen undan grunden för det hyckleri med vilket vägrar-staterna har angripit Sadat. Och oavsett vilken plats det egyptisk-israeliska fördraget till slut kommer att inta på Mellanösterns politiska scen – antingen det blir den vattendelare jag har antytt eller inte – så kan det inte råda något tvivel om att den ekonomiska omstruktureringen av de arabiska samhällena och de arabiska härskande klasserna är just en vattendelare i hela regionens liv, en vattendelare vars konsekvenser vi nätt och jämnt börjat bli medvetna om.

Översättning Katarina Katz